

Η ΧΑΡΑΥΓΗ: ΣΥΜΦΥΡΜΟΣ Η ΟΧΙ; ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ

Εισαγωγή - Οι μέχρι σήμερα ετυμολογήσεις της λέξης

Αν ανατρέξουμε στα λεξικά –παλαιότερα και σύγχρονα–, θα παρατηρήσουμε ότι όλα δέχονται ότι η λέξη *χαραυγή* είναι προϊόν συμφυρμού. Διαφωνούν όμως στο ποια είναι τα συμβαλλόμενα μέρη που ενώθηκαν για να προκύψει η συγκεκριμένη λέξη. Συγκεκριμένα, ο Δημητράκος¹ και το Λεξικό της Πρωίας² στο λήμμα *χαραυγή* υποστηρίζουν ότι η λέξη είναι προϊόν συμφυρμού των λέξεων *χαράζω* x *αυγή*. Αντιθέτως, ο Χατζιδάκις,³ ο Ανδριώτης,⁴ ο Κριαράς,⁵ όπως επίσης και ο Μπαμπινιώτης⁶ στην 1η έκδοση του Λεξικού της Νέας Ελληνικής, δέχονται ότι οι λέξεις που συμφύρονται εν προκειμένω είναι η *χαραγή* x *αυγή*. Με την παραπάνω άποψη συμφωνεί και ο Φιλήντας.⁷ Αντιθέτως, το λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη⁸ και ο Μπαμπινιώτης⁹ στη 2η έκδοση του Λεξικού της Νέας Ελληνικής θεωρούν ότι η λέξη που ενώθηκε με τη λέξη *αυγή* για να παραχθεί η *χαραυγή* είναι το *χάραμα* και όχι η *χαραγή*.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη βιβλιογραφία, η λέξη *χαραυγή* αποτελεί συμφυρμό.¹⁰ Ουσιαστικά θα λέγαμε ότι τα νεοελληνικά λεξικά συμφωνούν στο ότι η λέξη παρήχθη από την ένωση δύο λέξεων, εκ των οποίων η

1. Δ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 1953, λήμμα *χαραυγή*.

2. Λεξικό της Πρωίας, *Λεξικόν της Νέας Ελληνικής γλώσσας, ορθογραφικόν και ερμηνευτικόν, συνταχθέν υπό επιτροπής φιλολόγων και επιστημόνων* (επαυξημένη έκδοση της α' έκδοσης του 1933), Αθήνα 1970, λήμμα *χαραυγή*.

3. Γ. Χατζιδάκις, *Μεσαιωνικά και Νέα*, τ. Α', Αθήνα 1905, σσ. 72, 318.

4. Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (φωτοτυπική επανέκδοση της τρίτης έκδοσης), Θεσσαλονίκη 1990, λήμμα *χαραυγή*.

5. Εμμ. Κριαράς, *Νέο Ελληνικό Λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1995, λήμμα *χαραυγή*.

6. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 1998, λήμμα *χαραυγή*.

7. Μ. Φιλήντας, *Γλωσσονομία και Γλωσσογραφία (ελληνική)*, τ. Β', Αθήνα 2^η 1984, σ. 355.

8. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη [Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών], *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1998, λήμμα *χαραυγή* (στο εξής: *Λεξικό Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη*).

9. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 2002, λήμμα *χαραυγή* (στο εξής: έκδ. 2002).

10. Σύμφωνα με το *Λεξικό Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη*, η *χαραυγή* προέρχεται από τη σύντηξη της λ. *χάρ(αμα)* + *αυγή*, χωρίς να χαρακτηρίζεται αυτή η ένωση συμφυρμός.

δεύτερη είναι η *αυγή*, αλλά διαφωνούν για το ποιο είναι πρώτο μέλος του συμφυρμού. Είναι το *χαράζω*, η *χαραγή* ή το *χάραμα*;

Αυτή η διαφωνία αποτέλεσε την αιτία να επανεξετάσουμε την ετυμολογία της συγκεκριμένης λέξης, αφού πρώτα μελετήσαμε το ίδιο το φαινόμενο του συμφυρμού παράλληλα με άλλα είδη γλωσσικής μεταβολής. Παρακάτω, θα δώσουμε σύντομα το θεωρητικό υπόβαθρο του φαινομένου του συμφυρμού, βάσει του οποίου θα ελέγξουμε τις μέχρι σήμερα προτεινόμενες ετυμολογήσεις της *χαραυγής*.

Τι είναι ο συμφυρμός;

Ο συμφυρμός αποτελεί είδος σποραδικής γλωσσικής αλλαγής, κατά το οποίο παρατηρείται η συνένωση των τεμαχίων δύο λέξεων ή φράσεων μετά από αποκοπή.¹¹ Ο συμφυρμός δεν σημαίνει μόνο τη «σύνθλιψη» δύο διαφορετικών μορφών αλλά και δύο σημασιών, αφού οι σημασίες των δύο εμπλεκόμενων λέξεων αθροίζονται και παραπέμπουν σε ένα αντικείμενο αναφοράς που είναι κάτι ανάμεσα σ' αυτά που δηλώνουν τα δύο συστατικά μέρη,¹² π.χ. στο *ταρακουνάω* έχουν «συνθλιβεί»¹³ δύο λεξικά τεμάχια αλλά και δύο σημασίες, αφού ο συμφυρμός σημαίνει «κουνάω κάτι ώστε αυτό χάνει την ισορροπία/ηρεμία του». Η διαδικασία του συμφυρμού άλλοτε γίνεται σκόπιμα, για να σχηματιστεί ένας τίτλος ή μια μάρκα στο χώρο της διαφήμισης και των ΜΜΕ (π.χ. *Βήμα x magazine* → *Βημαγαζινο*) και άλλοτε συμβαίνει ασυνείδητα.¹⁴ Στη δεύτερη περίπτωση, δύο λέξεις έρχονται ταυτόχρονα στη συνείδησή μας και προκαλούν παραδρομές, οι οποίες όμως λίγες φορές εδραιώνονται στο γενικό λεξιλόγιο.¹⁵

Πρέπει να τονίσουμε πάντως ότι ο συμφυρμός, είτε πρόκειται για συ-

11. Για τον ορισμό του συμφυρμού βλ. Γ. Χατζιδάκις, *Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα*, τ. Γ' (Γενική Γλωσσολογία), Ἀθήναι 1915-1916, σσ. 196-200· Γ. Σακελλαριάδης, *Σύγχρονο λεξικό ὀρων και θεμάτων γλωσσολογικών*, Ἀθήνα 2004, λήμμα *συμφυρμός*· Ε. Καρατζόλα - Α. Φλιάτουρας, *Γλωσσική αλλαγή*, Παραδόσεις 14, Ἀθήνα 2004, σ. 85.

12. H. H. Hock - Br. Joseph, *Language History, Language Change and Language Relationship (An Introduction to Historical and Comparative Linguistics)*, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 1996, σσ. 165-166· R. Dirven - M. Verspoor, *Γνωστικές ανιχνεύσεις στη γλώσσα και στη Γλωσσολογία* (μτφρ. Αγγ. Αθανασιάδου / Μιχ. Μηλαπίδης), Θεσσαλονίκη 2004, σ. 101.

13. Χρησιμοποιούμε το ρήμα «συνθλίβω» για να αποδώσουμε το αγγλικό ρήμα *telescope*. Η ξένη βιβλιογραφία ονομάζει τους συμφυρμούς εκτός από *blends* και *telescoped words*.

14. Hock - Joseph, *ό.π.*, σσ. 165-166· Dirven - Verspoor, *ό.π.*, σ. 102· Καρατζόλα - Φλιάτουρας, *ό.π.* σ. 176· H. Bausmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, (translated and edited by Gregory P. Trauth and Kerstin Kazzazi), Λονδίνο - Νέα Υόρκη 1996, λήμμα *blend*· Ντ. Κρύσταλ, *Λεξικό Γλωσσολογίας και Φωνητικής* (μτφρ. Γ. Ξυδόπουλος), Ἀθήνα 2003, λήμμα *αμάλγαμα (μείγμα) (blend)*.

15. Hock - Joseph, *ό.π.*, σσ. 165-166· Bausmann, *ό.π.*· Κρύσταλ, *ό.π.*

νειδητή διαδικασία συνένωσης τεμαχίων λέξεων ή φράσεων είτε όχι, διέπεται από κανονικότητα και ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες. Συγκεκριμένα, διαπιστώσαμε τις εξής πολύ σημαντικές προϋποθέσεις-περιορισμούς που πρέπει να τηρούνται κατά τη διαδικασία του συμφυρμού:

(α) Οι λέξεις που ενώνονται για να δημιουργήσουν ένα συμφυρμό πρέπει να ανήκουν στην ίδια γραμματική κατηγορία.¹⁶ Το *ταρακουνάω*, λόγου χάριν, προέρχεται από τον συμφυρμό των ρημάτων *ταράζω* x *κουνάω* και δεν θα μπορούσε να προέρχεται από την ένωση ενός ουσιαστικού με ένα ρήμα. Οι λέξεις που συμφύρονται είναι συνήθως συνώνυμες – ολικώς ή μερικώς,¹⁷ χωρίς να αποκλείονται και οι περιπτώσεις συμφυρμού λέξεων αντωνύμων ή λέξεων χωρίς σημασιολογική συνάφεια.¹⁸

(β) Βασικότερη προϋπόθεση στη διαδικασία του συμφυρμού είναι η ομοχρονία των δύο συστατικών. Τα δύο μέρη, δηλαδή, που παράγουν το προϊόν του συμφυρμού πρέπει να προέρχονται από την ίδια συγχρονία.¹⁹

(γ) Σημαντικό περιορισμό για την ύπαρξη συμφυρμού είναι η *ανακτησιμότητα/αναγνωρισιμότητα* (recoverability), σύμφωνα με τον οποίο τα συνθετικά του συμφυρμού πρέπει να είναι *ανακτήσιμα/αναγνωρίσιμα* μέσα στο προϊόν του συμφυρμού.²⁰

(δ) Οι συμφυρμοί εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο με τη δημιουργία νέων λεξιλογικών δομών, οι οποίες δεν αίρουν την αυθυπαξία των λέξεων που δημιούργησαν το προϊόν του συμφυρμού, σε αντίθεση με την αναλογία και την παρετυμολογία που δημιουργούν ανταγωνίστριες μορφές.²¹ Το *ταρακουνάω* δηλαδή δεν έρχεται να εκτοπίσει το *ταράζω* και το *κουνάω*, αλλά συνυπάρχει παράλληλα με τα δύο ρήματα που το δημιούργησαν.

Η ετυμολόγηση της χαραυγής ως συμφυρμού

Βασιζόμενοι στα παραπάνω γενικά θεωρητικά περί συμφυρμού, μπορού-

16. Φιλήντας, ό.π., τ. Β', σ. 232· Θ. Μωυσιάδης, *Ετυμολογία (Εισαγωγή στη Μεσαιωνική και Νεοελληνική Ετυμολογία)*, Αθήνα 2005, σ. 205.

17. Φιλήντας, ό.π., τ. Β', σ. 232.

18. M. Koutita – A. Fliatouras, «Blends in greek dialects: a morphosemantic analysis», στο A. Ralli – Br. Joseph – M. Janse (edds.), *Proceedings of the First International Conference of Modern Greek Dialects and the Linguistic Theory*, (Patras, Greece, Oct. 12-14, 2000), Πάτρα 2001, σσ. 117-130.

19. Μωυσιάδης, ό.π., σ. 205.

20. Α. Αρβανίτη, «Ενδείξεις προσωδιακής δομής σε πρόσφατα λεξικά μίγματα της Ελληνικής», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά της 18ης ετήσιας συνάντησης του τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 2-4 Μαΐου 1997*, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 68-82

21. Γ. Κατσούδα, «Συμφυρμός: Θεωρητική προσέγγιση, όρια και εφαρμογή», *Λεξικογραφικό Δελτίο του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών*, Αθήνα (υπό έκδοση).

με να καταλάβουμε γιατί τα πιο πρόσφατα λεξικά (Λεξικό Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη, ο Μπαμπινιώτης στη δεύτερη έκδοση του Λεξικού της Νέας Ελληνικής)²² θεωρούν ότι η *χαραυγή* προήρθε από τις λέξεις *χάραμα* x *αυγή* και όχι από το *χαράζω* ή τη *χαραγή* x *αυγή*. Όπως ήδη προείπαμε, τα μέλη του παράγουν ένα προϊόν συμφυρμού ανήκουν (α) στην ίδια γραμματική κατηγορία, καθώς και (β) στην ίδια συγχρονία. Επομένως, το *χαράζω* δεν θα μπορούσε να είναι το πρώτο μέλος του συμφυρμού, επειδή δεν ανήκει στην ίδια γραμματική κατηγορία με την *αυγή*. Από την άλλη πάλι, το γεγονός ότι η *χαραγή* άρχισε να υποχωρεί μέχρι που εξαφανίστηκε από την Κοινή Νέα Ελληνική με τη σημασία της *αυγής* σε αντίθεση με το *χάρα(γ)μα* που φτάνει μέχρι σήμερα, σημαίνει ότι η συχνότητα εμφάνισης της *χαραγής* ήταν μικρότερη από αυτή του *χάρα(γ)ματος* και γι' αυτό αμφισβητείται έντονα η ομόχρονη εμφάνιση των λέξεων *χαραγή* και *αυγή* στη συνείδηση των ομιλητών, για να παραχθεί ο συμφυρμός *χαραυγή*.

Η ετυμολόγηση της λέξης ως συμφυρμού των λέξεων *χάραμα* x *αυγή* ικανοποιεί όλες τις παραπάνω προϋποθέσεις (α-δ). Τηρείται δηλαδή (α) η προϋπόθεση της ίδιας γραμματικής κατηγορίας των δύο μελών που παράγουν το προϊόν του συμφυρμού (*χάραμα* = ουσιαστικό x *αυγή* = ουσιαστικό), (β) η προϋπόθεση της ομοχρονίας, αφού και το *χάραμα* και η *αυγή* ανήκαν στην ίδια συγχρονία, όταν δημιουργήθηκε η *χαραυγή*, (γ) η προϋπόθεση της ανακτησιμότητας/αναγνωρισιμότητας, αφού μπορούμε να διακρίνουμε με ευκολία μέσα στο προϊόν του συμφυρμού και τα δύο μέλη που παρήγαγαν τη *χαραυγή* και (δ) τόσο το *χάραμα* όσο και η *αυγή* συνυπάρχουν παράλληλα με τη *χαραυγή*, η οποία δεν εκτόπισε κανένα από τα δύο.

Όμως, πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν μας και μερικές άλλες πλευρές του θέματος που ίσως θέσουν υπό αμφισβήτηση την παραπάνω ετυμολόγηση. Συγκεκριμένα:

(α) Τα προϊόντα του συμφυρμού που τελικά επικρατούν στο γλωσσικό σύστημα είναι πολύ λίγα. Η σύγχρονη μελέτη έχει αποδείξει ότι λέξεις που είχαν ετυμολογηθεί ως προϊόντα συμφυρμού ήταν τελικά προϊόντα εξωτερικού δανεισμού ή προϊόντα αναλογίας. Για παράδειγμα, η λέξη *ζουρλός* δεν είναι συμφυρμός των λέξεων *ζερβός* x *τρελός*, αλλά πρόκειται για περίπτωση δανεισμού του βενετσιάνικου *zurlo*.²³

22. Λεξικό Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη, ό.π.· Μπαμπινιώτης, έκδ. 2002, ό.π.

23. Γ. Τσουκνίδας, «Ετυμολογικά της Νέας Ελληνικής», στο Αμαλία Μόζερ (επιμ.), *Ελληνική Γλωσσολογία, Πρακτικά της Γ' Διεθνούς Γλωσσολογικού Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα*, Αθήνα 1999, σσ. 514-521. Για περιπτώσεις λέξεων που αποδεδειγμένα δεν είναι προϊόντα συμφυρμού ή για λέξεις των οποίων η ετυμολόγηση ως συμφυρμών εγείρει αντι-

(β) Στους συμφυρμούς, όπως ήδη τονίσαμε παραπάνω, δεν «συνθλίβονται» μόνον δύο λεξικά τεμάχια για τη δημιουργία ενός τρίτου αλλά «συνθλίβονται» και οι σημασίες των δύο λέξεων. Οι συμφυρμοί έχουν την αθροιστική σημασία των δύο εμπλεκόμενων λέξεων και παραπέμπουν σε ένα αντικείμενο αναφοράς που είναι κάτι ανάμεσα σ' αυτά που δηλώνουν τα δύο συστατικά μέρη. Ακόμη και όταν τα δύο μέρη του συμφυρμού είναι συνώνυμα, τότε η σημασία είναι εμφατική.²⁴ Στην περίπτωση της χαραυγής, η σημασία της λέξης δεν είναι ούτε κάτι ανάμεσα στις σημασίες του «χαράματος» και της «αυγής», ούτε εμφατική.²⁵

(γ) Εντύπωση μάς κάνει πώς η λέξη χαραγή που μαρτυρείται ήδη από την ελληνιστική εποχή μέχρι και τις μέρες μας²⁶ και η οποία απέκτησε κατά τα νεότερα χρόνια και τη μεταφορική σημασία της «αυγής»,²⁷ τελικά υποχώρησε από το λεξιλόγιο της Νεοελληνικής Κοινής με αυτή τη σημασία, διατηρώντας μόνο τη σημασία της «χάραξης», ενώ το ομόρριζο χάρα(γ)μα – που και αυτό απέκτησε τη σημασία της «αυγής» στα νεότερα χρόνια – διατήρησε τόσο την κυριολεκτική σημασία της «χάραξης» όσο και τη μεταφορική της «αυγής» μέχρι και σήμερα.

(δ) Αν και η χαραγή έχει θεωρηθεί από μελετητές το πρώτο από τα δύο μέλη που δημιούργησαν τη χαραυγή, δεν έχει ερευνηθεί μέχρι σήμερα αν είναι απλώς συμπτωματική η φωνητική ομοιότητα των δύο λέξεων.

(ε) Αν και η χαραγή έχει υποχωρήσει από τη Νεοελληνική Κοινή με τη σημασία της «αυγής», χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα σε πολλά νεοελληνικά ιδιώματα και μάλιστα κατεξοχήν με τη μορφή χαραή, τύπο από τον οποίο έχει σιγηθεί το ενδοφωνητικό -γ-. (π.χ. *μας πήρε η χαραή* (Ιωάννινα),²⁸ *ακόμη είναι χαραή* (Σάμος),²⁹ κ.α.).³⁰

ρήσεις βλ. Κατσούδα, ό.π.

24. Koutita - Fliatouras, ό.π., σ. 126· Καρατζόλα - Φλιάτουρας, ό.π., σ. 93.

25. Η λέξη *διάτανος* προέρχεται από τον συμφυρμό δύο συνώνυμων λέξεων, του *διάβολος* ή *σατανάς*. Η σημασία του συμφυρμού διαφοροποιείται από τη σημασία των λέξεων που ενώθηκαν: η λέξη *διάτανος* αποτελεί ηπιότερη εκφορά από τις λέξεις *διάβολος* ή *σατανάς* (βλ. *Λεξικό Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη*, ό.π.· Koutita - Fliatouras, ό.π., σ. 124).

26. Δημητράκος, ό.π., όπου σε παρενθέσεις σημειώνονται οι περίοδοι εμφάνισης.

27. Ό.π.

28. Ν. Κοσμάς, *Το γλωσσικό ιδίωμα των Ιωαννίνων*, Αθήνα - Γιάννινα 1997.

29. Μ. Ζαφειρίου, *Το γλωσσικό ιδίωμα της Σάμου (φωνητική - μορφολογία- τοπωνύμια - ονοματολογικά σε εικόνες - γλωσσάριο με ετυμολογικές παρατηρήσεις)*, Αθήνα 1995.

30. Διαπιστώσαμε τη χρήση της χαραγής με τη σημασία της «αυγής» σε αρκετά ιδιώματα, αφού μελετήσαμε το λεξικογραφικό αρχείο με το ανέκδοτο υλικό του *Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών* με άδεια της τότε διευθύντριας του κας Ελ. Γιακουμάκη, την οποία ευχαριστώ πάρα πολύ για τη βοήθειά της. Αξίζει να πούμε ότι και ο Κριαράς, ό.π., σημειώνει στο λήμμα *χαραγή* και τον παράλληλο τύπο *χαραή*, ο οποίος κυρίως χρησιμοποιείται για να δηλώσει την «αυγή».

Μια νέα πρόταση ετυμολόγησης της χαραυγής

Εμείς υποστηρίζουμε ότι η χαραυγή δεν είναι προϊόν συμφυρμού αλλά πιθανόν προϊόν λαϊκής ετυμολογίας/παρετυμολογίας. Η λαϊκή ετυμολογία ή παρετυμολογία (folk etymology) είναι η εσφαλμένη ετυμολογική σύνδεση δύο λέξεων, που όμως καθιστά διαφανή μια σημασιολογικά αδιαφανή λέξη. Απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξει παρακίνηση για παρετυμολογία είναι η φωνητική ομοιότητα των δύο λέξεων που εσφαλμένα συνδέονται.³¹ Αν και η παρετυμολογία μοιάζει μορφοφωολογικά με τη διαδικασία του συμφυρμού, εντούτοις διαφέρει αν λάβουμε υπ' όψιν μας τις εξής διαφορές:³² (α) τα αποτελέσματα της λαϊκής ετυμολογίας – σε αντίθεση με εκείνα του συμφυρμού – δεν έχουν την αθροιστική σημασία των δύο εμπλεκόμενων λέξεων, αλλά αντιθέτως, το αντικείμενο αναφοράς μιας παρετυμολογημένης λέξης παραμένει το ίδιο που ήταν πριν η λέξη λανθασμένα συνδεθεί με μια άλλη. Για παράδειγμα το *αγιόκλημα* έχει το ίδιο ακριβώς αντικείμενο αναφοράς με το *αιγόκλημα*, (β) η λαϊκή ετυμολογία, σε αντίθεση και πάλι με τον συμφυρμό, μπορεί να δημιουργήσει «ανταγωνίστριες μορφές», οι οποίες όχι σπάνια αντικαθιστούν τον αρχικό μη παρετυμολογημένο τύπο, π.χ. το *αγιόκλημα* αντικατέστησε το *αιγόκλημα*.

Έχοντας λοιπόν ως θεωρητική βάση τα παραπάνω, υποστηρίζουμε ότι η χαραυγή θα μπορούσε να είναι προϊόν παρετυμολογίας. Συγκεκριμένα, η χαραγή πήρε στα νεότερα χρόνια και τη μεταφορική σημασία της «αυγής» και απαντούσε με τη μορφή *χαραή* σε πολλά ιδιώματα, όπου το ενδοφωνηεντικό -γ- έχει σιγηθεί.³³ Παρόμοια σίγηση σημειώθηκε και στην ομόρριζη λέξη *χάραγμα*, όταν αυτή είχε τη σημασία της «αυγής» (*χάραμα* = αυγή), ενώ διατηρήθηκε, όταν η λέξη έχει τη σημασία της «χάραξης» (*χάραγμα* = χάραξη). Έτσι, λόγω της σίγησης του -γ- δεν μπορούσε να βοηθήσει ούτε το *χάραμα* σε πιθανή προσπάθεια αποκατάστασης της *χαραή* σε *χαραγή*. Με άλλα λόγια, πιθανόν οι φυσικοί ομιλητές θεωρούσαν ετυμολογικά αδιαφανή τη λέξη *χαραή* και γι' αυτό ίσως τη συνέδεσαν παρετυμολογικά με τη συνώνυμη *αυγή*, έτσι ώστε να καταστεί η *χαραή* ετυμολογικά διαφανής. Έτσι, μπορεί να γεννήθηκε στα νεότερα πάλι χρόνια³⁴ η λέξη *χαραυγή*, κατά το σχήμα *χαραή* > *χαραή* > *χαραυγή* // *αυγή*.

31. Μωυσιάδης, ό.π., σ. 253.

32. Κατσούδα, ό.π.

33. Βλ. σημ. 28, 29, 30.

34. Οι πρώτες μαρτυρίες προέρχονται από τα δημοτικά τραγούδια (π.χ. *σηκώνουμαι μια χαραυγή, μαύρος από τον ύπνο* (Πολίτ.Εκλ.Τραγ. 53,1), *με γέλασε μια χαραυγή τ' αστρί και το φεγγάρι*). Τα παραδείγματα προέρχονται από τους Δημητράκο και Κριαρά, ό.π.

Η ετυμολόγηση της χαραυγής ως παρετυμολογίας της λέξης *χαραγή/χαραή* εξηγεί τρία βασικά ερωτήματα που δεν μπορούσε να απαντήσει ως προϊόν συμφυρμού. Συγκεκριμένα, μας απαντά (α) γιατί το αντικείμενο αναφοράς της είναι το ίδιο με το *χάραμα* και τη *χαραγή* και όχι αθροιστικό ή εμφατικό – όπως συμβαίνει ως επί το πλείστον σε συμφυρμούς, (β) γιατί εκτοπίστηκε από τη Νεοελληνική Κοινή η *χαραγή* – λέξη με μακραίωνη παρουσία – μόνο με τη σημασία της «αυγής», αφού η *χαραυγή* πιθανόν λειτούργησε ως ανταγωνίστρια μορφή που αντικατέστησε τον αρχικό τύπο, (γ) γιατί η *χαραυγή* παρουσιάζει τέτοια φωνητική ομοιότητα με τη *χαραγή*.

Συνοψίζοντας, σημειώνουμε ότι η ερμηνεία της *χαραυγής* ως προϊόντος παρετυμολογίας βασίζεται στην εξέλιξη μιας λέξης με μακραίωνη παρουσία, η οποία πιθανόν υπέστη μορφολογική μεταβολή, όταν η δομή της έγινε ασαφής. Γι' αυτό, όπως πιστεύουμε, είναι οικονομικότερη αυτή ερμηνεία από εκείνη του συμφυρμού που προϋποθέτει την ύπαρξη δύο λέξεων οι οποίες επειδή έρχονται παράλληλα στη συνείδησή μας, ενώνονται για να δημιουργήσουν μια νέα λέξη με την ίδια και πάλι σημασία.

Επίλογος

Στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να διατυπώσουμε μια άλλη πρόταση για την ετυμολογία της λέξης *χαραυγή*, αξιοποιώντας όσον το δυνατόν το θεωρητικό πλαίσιο της γλωσσικής μεταβολής και πιο συγκεκριμένα δύο ειδών σποραδικής μεταβολής, του συμφυρμού και της παρετυμολογίας. Γνωρίζοντας εκ των προτέρων τα ρευστά όρια στην περιοχή των δύο αυτών ειδών μορφολογικής μεταβολής αλλά και εν γένει τις εγγενείς δυσκολίες στην επιστήμη της ετυμολογίας, επιχειρήσαμε απλώς να διατυπώσουμε μια άλλη άποψη, η οποία ακόμη και αν δεν ευσταθεί, μπορεί να προβληματίσει τους ειδικούς μελετητές και να τους οδηγήσει σε επανέλεγχο παρόμοιων περιπτώσεων.

